

KALBOS IR JŲ VARTOJIMAS MOKSLO DARBUOSE: VILNIAUS UNIVERSITETO MOKSLO ŽURNALŲ TYRIMAS

Virginija MASIULIONYTĖ¹, Vaiva ŽEIMANTIENĖ²

Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Vokiečių filologijos katedra, Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: ¹virginija.masiulionyte@ff.vu.lt; ²vaiva.zeimantiene@ff.vu.lt

Iteikta 2017-03-30; priimta 2017-04-03

Tyrimas parodo, kokia kalba vyksta mokslo komunikacija Lietuvoje. Gauti rezultatai pateikia duomenų apie nacionalinę mokslo leidybą ir atsako į klausimus, kokiomis kalbomis Lietuvoje rašomi mokslo straipsniai ir santraukos bei kokia kalba parašyti darbai cituojami. Tyrimas apima 2004–2013 m., ištirti 5664 humanitarinių, socialinių, fizinių ir biomedicinos mokslų straipsniai. Tyrimas atskleidžia kalbų vartojimo tendencijas šių mokslų srityse ir parodo, kad žurnalų atmenose pateikiama informacija apie kalbas ne visada atitinka realią situaciją. Matyti, kad pereinant prie elektroninės leidybos tampa nepasiekiamą informacija apie tai, kaip keičiasi mokslo žurnalų kalbų politika.

Reikšminiai žodžiai: mokslo kalba, kalbų vartojimas, nacionalinė kalba, lietuvių kalba, anglų kalba, mokslo žurnalai.

Įvadas

Straipsnio tikslas – ištirti ir pristatyti dabartinę kalbų vartojimo mokslo darbuose situaciją. Tyrimas remiasi rezultatais, gautais surinkus ir įvertinus kalbų vartojimo duomenis Vilniaus universiteto (VU) leidžiamuose mokslo žurnaluose. Pasirinktas tyrimo laikotarpis apima 2004–2013 metus, tad gauti duomenys rodo kalbų vartojimo tendencijas pirmąjį XXI a. dešimtmetį. Tyrime analizuojami Vilniaus universitete – taip pat bendradarbiaujant ir su kitomis mokslo institucijomis – leidžiami mokslo žurnalai. Tirtuose leidiniuose publikuojami ne tik VU mokslininkų darbai, todėl galima daryti prielaidą, kad gauti tyrimo

rezultatai atspindi platesnes kalbų vartojimo tendencijas Lietuvoje.

Tyrimas apie kalbų vartojimą mokslo darbuose pirmiausia atsako į klausimą, kokį vaidmenį šalies mokslo publikacijose atlieka anglų ir nacionalinė – lietuvių – kalba. Tokiu aspektu kalbų vartojimas Lietuvoje iki šiol nebuvo tirtas. Tiesa, diskusija apie mokslo kalbas ir daugiakalbystę moksle vyksta (Bruverienė 2014; Žeimantienė 2014). Šio tyrimo idėja remiasi Vokietijos mokslininkų darbais, kurie jau tris dešimtmečius intensyviai tiria vokiečių kalbos, kaip nacionalinės mokslo kalbos, vartojimą jų šalyje ir užsienyje. Vieno iš tokiems tyrimams skirto straipsnių rinkinių (Prinz, Korhonen

2011) tema buvo vokiečių, kaip mokslo kalbos, vartojimas Baltijos regiono šalyse. Publikacijos apie vokiečių kalbos vartojimo situaciją Lietuvoje šioje rinktinėje nebuvo, į tai atkreipė dėmesį ir knygos leidėjai (Prinz 2011: 16). Tai paskatino imtis šios studijos ir pirmiausia ištirti vokiečių kalbos, kaip mokslo kalbos, vartojimo tendencijas Lietuvoje (Masiulionytė, Žeimantienė 2016). Atliktas tyrimas pateikė duomenų ir apie kitų kalbų vartojimą moksle, kurie ir pristatomi šiame straipsnyje.

Tiriant kalbų vartojimą neretai atliekamos tyrėjų apklauskos (Schiewe 1991; Stickel 2005). Šiame darbe pristatomi tyrimo rezultatai apie mokslo kalbų vartojimą Lietuvoje gauti skaičiuojant kalbų vartojimo atvejus konkrečiuose mokslo darbuose. Tyrimas išryškino, kuriose mokslo srityse straipsniai dažniau rašomi lietuvių ir kuriose – anglų kalba, kokios kitos kalbos vartojamos mokslo darbuose ir kokios kalbos dominuoja atskirose mokslo srityse.

Tiriamų leidinių pasirinkimas

Informacija apie Vilniaus universiteto mokslininkų leidžiamus periodinius mokslo žurnalus pateikiama VU Leidybos direkcijos puslapyje (<http://www.vu.lt/leidyba>). Pasirenkant medžiagą šiam tyrimui, pirmiausia buvo remiamasi 2014 m. VU Mokslo skyriaus atliktu VU mokslo periodinių ir tęstinių leidinių ekspertiniu vertinimu, kurio metu iš 44¹ (VU Leidybos direkcija 2017) VU leidžiamų periodinių leidinių buvo vertinami 37 humanitarinių, socialinių, tikslųjų ir tarpšritinių mokslų leidiniai. Atliekant tyrimo medžiagos atranką, į tyrimą nutarta įtraukti tuos leidinius, kurie ekspertų buvo įvertinti kaip atitinkantys reikalavimus, keliamus mokslo periodiniams leidiniams. Tokių ekspertai nustatė 23. Be to, į šiame straipsnyje pristatomą tyrimą įtraukti ir tarpinstituciniai periodiniai leidiniai *Biologija*, *Geografija* ir *Geologija*, kuriuos eks-

pertai įvardijo pripažintais mokslo leidiniais papildomai jų nevertinę. Šiuos leidinius leidžia Lietuvos mokslų akademija, bendradarbiaudama su kitomis institucijomis, taip pat ir su VU. Atliekant medžiagos atranką šiam tyrimui, leidinių sąrašas buvo tikslinamas pagal papildomus kriterijus: analizuotų mokslo darbų leidėjas yra VU² (išskyrus tris minėtus LMA leidykloje leidžiamus žurnalus), be to, buvo atsižvelgiama ir į tai, ar tiriamuoju laikotarpiu žurnalai buvo leidžiami ir spausdinti, ir skaitmenine forma. Į galutinį tirti pasirinktų mokslo leidinių sąrašą įeina 24 mokslo žurnalai, kurie pagal sritis buvo suskirstyti į tris grupes: humanitarinių mokslų, socialinių mokslų bei fizinių ir biomedicinos mokslų. Iš viso buvo išanalizuoti 5664 mokslo straipsniai (1487 humanitarinių mokslų, 2702 socialinių mokslų ir 1475 fizinių ir biomedicinos mokslų srities). Iš jų Lietuvos mokslininkų parašyti yra 4179 straipsniai (73,8 proc.), 157 straipsniai parašyti Lietuvos mokslininkams bendradarbiaujant su užsienio mokslininkais (2,8 proc.) ir 1328 straipsniai nagrinėjamuose mokslo žurnaluose paskelbti užsienio mokslininkų (23,4 proc.).

Atliekant tyrimą pirmiausia buvo tikrinama, kiek ir kokiomis kalbomis analizuojamuose žurnaluose paskelbta straipsnių ir kokiomis kalbomis parašytos straipsnių santraukos. Taip pat buvo peržiūrėti straipsniuose naudotos literatūros sąrašai ir skaičiuojant nustatyta, kokiomis kalbomis parašytais darbais straipsnių autoriai remiasi. Be to, buvo registruojamos ir autorių bei jų bendraautorių nurodytos institucijos. Tiriant kalbų vartojimą mokslo žurnaluose, svarbi yra žurnalo atmenoje pateikiama informacija apie tai, kokiomis kalbomis spausdinami straipsniai ir kokiomis kalbomis prašoma pateikti straipsnio anotaciją ar santrauką (t. y. žurnalo kalbų politika). Pažymėtina, kad, leidžiant žurnalus tik skaitmeniniu formatu, neišsaugoma informacija apie tai, kaip keičiasi reikalavimai autoriams arba, pavyzdžiui, kaip kinta redaktorių kolegijos sudėtis. Paprastai

¹ Šiuo metu VU leidžiami 35 mokslo žurnalai. Prieiga per internetą: <http://www.vu.lt/leidyba> [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.].

² Vilniaus universiteto leidykla veikė nuo 1990 m., 2011 m. jos darbus perėmė Leidybos direkcija.

žurnalo interneto puslapiuose skelbiama tik aktuali informacija, duomenų archyvas, išskyrus duomenis apie publikuotus straipsnius, nekaupiamas ir ankstesni žurnalų metaduomenys tyrimui tampa nepasiekiami. Dėl to darosi sunku tirti mokslo žurnalų deklaruojamas nuostatas kalbų politikos atžvilgiu ir jų kaitą. Todėl, siekiant gauti visą reikiamą informaciją apie analizuojamus žurnalus, pasirenkant leidinius šiam tyrimui buvo kreipiamas dėmesys ir į tai, ar žurnalai leidžiami ir spausdinta forma.

Iš nagrinėjamų mokslo darbų leidybos istorijos

Šiame darbe tirtų mokslo darbų istorija prasideda praėjusio amžiaus šeštame dešimtmetyje. Pirmasis iš jų – 1955 m. pradėtas leisti žurnalas *Biologija, geografija, geologija*, iš kurio vėliau išaugo keli savarankiški leidiniai: 1961 m. pradėta leista *Biologija*, o 1962 m. – *Geografija ir geologija*; pastarasis žurnalas nuo 1980 m. pertvarkytas į du atskirus leidinius, *Geografiją* ir *Geologiją*. Nuo 2014 m. *Geografija* ir *Geologija* vėl sujungti į vieną žurnalą ir Lietuvos mokslų akademijos leidžiami pavadinimu *Geologija. Geografija*. 1957 m. pasirodė pirmasis mokslo darbų *Teisė* tomas, 1958 m. pradėti leisti mokslo žurnalai *Kalbotyra* ir *Literatūra*. Septintame dešimtmetyje pradėti leisti 5 nauji žurnalai: *Knygotyra* (1961 m.), *Ekonomika* (1960 m.), *Psichologija* (1962 m.), *Baltistica* (1965 m.) ir *Problemos* (1968 m.).

Kita nagrinėjamų žurnalų grupė priiskirtina prie leidinių, kurie pradėti leisti po 1990 m., Lietuvai atkūrus nepriklausomybę: *Politologija* (leidžiamas nuo 1989 m.), *Informatika* (1990 m.), *Acta Paedagogica Vilnensia* (1991 m.), *Lietuvos istorijos studijos* (1992 m.), *Informacijos mokslai* (1994 m.), *Sociologija. Mintis ir veiksmas* (1997 m.), *Nonlinear Analysis: Modelling and Control* (1997 m.), *Lithuanian Foreign Policy Review* (1998 m.), *Transformations in Business and Economics* (1999 m.), *Archeologia Lituana* (1999 m.), *Acta Orientalia Vilnensia* (2000 m.),

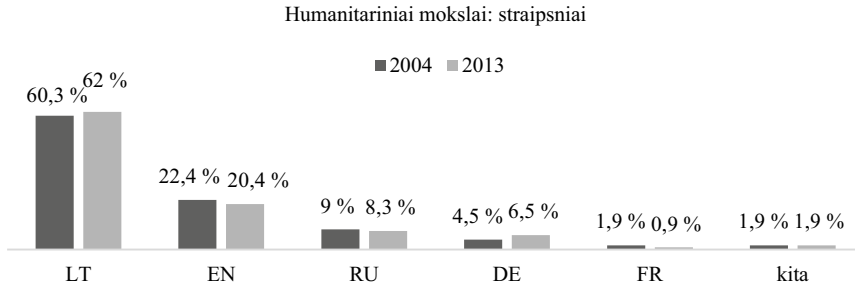
Religija ir kultūra (2004 m.). Šiame tyrime taip pat pateikiami duomenys ir apie žurnalą *Organizations and Markets in Emerging Economies*, kuris pradėtas leisti 2010 m.

Mokslo žurnalų leidybos tendencijos

Publikuojamų mokslo žurnalų skaičius nuolat kinta, išryškėja naujos leidybos tendencijos. Žurnalai pereina prie skaitmeninės leidybos, ieškoma galimybių bendradarbiauti su pripažintais užsienio leidėjais, ypač svarbus tampa publikuojamų darbų matomumas pasaulio lygmeniu. Dabartinė Lietuvos mokslo žurnalų situacija išsamiai pristatyta 2016 m. Lietuvos mokslo žurnalų reitinge, kuriame atsispindi ir šiam tyrimui pasirinkti žurnalai: iš 24 šiame darbe analizuotų mokslo darbų 18 žurnalų buvo reitinguoti. Kaip šiuo metu nebeleidžiami ir dėl to 2016 m. reitingavime nedalyvaujantys nurodyti *Acta Orientalia Vilnensia*, *Geografija*, *Geologija*, *Lietuvos istorijos studijos*, *Religija ir kultūra* (Lietuvos mokslo žurnalų... 2016: 28–30), tačiau tiriamuoju laikotarpiu, iki 2013 m., šie žurnalai buvo leidžiami (išskyrus mokslo darbus *Acta Orientalia Vilnensia*, nebeleidžiamus nuo 2011 m.). Tiesa, mokslo darbų *Lietuvos istorijos studijos* leidyba tęsiama, 2016 m. išleistas 37 tomas³ (Lietuvos istorijos studijos 2017), o *Geografija* ir *Geologija* Lietuvos mokslų akademijos toliau publikuojama pavadinimu *Geologija. Geografija*. Pažymėtina, kad žurnalas *Knygotyra* šiame tyrime priskirtas prie socialinių mokslų srities leidinių, o Lietuvos mokslo žurnalų reitinge (2016: 20) – prie humanitarinių. Šiame darbe taip pat analizuojamas mokslo žurnalas *Teisė* 2016 m. nebuvo reitinguojamas, nes jis neindeksuotas nė vienoje iš reitinguoti naudotų duomenų bazių (Lietuvos mokslo žurnalų... 2016: 37).

Toliau pristatant atliktą tyrimą pirmiausia pagal grupes pateikiama informacija apie analizuojamus leidinius ir juose nurodomus

³ Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/lietuvos-istorijos-studijos/index> [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.].

1 pav. Humanitarinių mokslų žurnalų straipsnių kalbos

su straipsnių kalba susijusius reikalavimus. Tuomet pateikiama medžiaga apie straipsnių kalbas, santraukų kalbas ir straipsniuose naudotos literatūros kalbas. Pirmiausia diagramose pateikiami 2004 m. ir 2013 m. duomenys, leidžiantys sąlygiškai palyginti kalbų vartojimo pokytį per pirmąjį XXI a. dešimtmetį. Paskui, apibendrinant gautus duomenis, lentelėse pagal mokslų sritis pateikiama apžvalginė informacija apie kalbų vartojimą visuose 2004–2013 m. pasirodžiusiuose straipsniuose.

Humanitarinių mokslų straipsnių kalbos

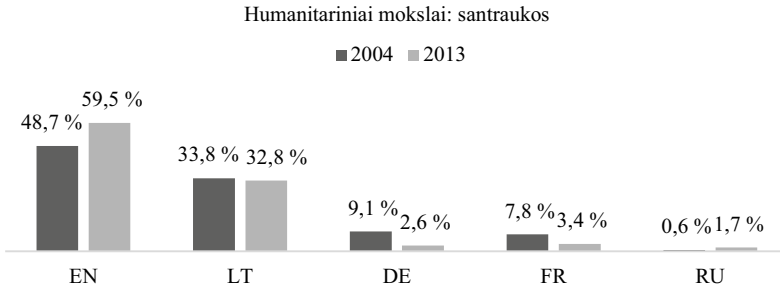
2004 m. humanitarinių mokslų srityje VU buvo leidžiami 7 pirmiau minėtus atrankos kriterijus atitinkantys žurnalai: *Acta Orientalia Vilnensia*, *Baltistica*, *Kalbotyra* (su priedu *Germanų ir romanų studijos*), *Literatūra*, *Lietuvos istorijos studijos*, *Archeologia Lituana* ir *Problemose* (pastarasis įtrauktas į SCOPUS duomenų bazę nuo 2002 m.). Po dešimties metų, 2013 m., jų taip pat buvo 7, tačiau nuo 2011 m. nebeleidžiamą *Acta Orientalia Vilnensia* sąrašė pakeitė *Religija ir kultūra* (leistas nuo 2005 m. iki 2013 m.). Taip pat pažymėtina, kad *Kalbotyra* nuo 2012 m. nebeturi priedu *Germanų ir romanų studijos*.

Kalbant apie reikalavimus, susijusius su straipsnių kalba, kurie nustatyti šios srities žurnalų autoriams skirtose atmenose ir kurie nagrinėjami laikotarpiu iš esmės nepasikeitė, dauguma šių žurnalų priima straipsnius įvairiomis kalbomis: pavyzdžiui, žurnale *Baltistica* „spausdinami darbai lietuvių, latvių,

anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis“. Daugiakalbiai yra ir *Kalbotyra*, *Literatūra*, *Archeologia Lituana* ir *Lietuvos istorijos studijos*. Tiesa, *Problemose* ir *Religija ir kultūra* laikosi dviejų kalbų politikos: priimami lietuviškai arba angliškai parašyti straipsniai, ir tik *Acta Orientalia Vilnensia* 2004 m. atmintinėje buvo pasakyta, kad pirmenybė teikiama straipsniams anglų kalba.

Iš esmės galima teigti, kad, vertinant visą humanitarinių mokslų žurnalų sritį, ši daugiakalbystės politika įgyvendinama ir praktikoje: kaip matyti iš 1 pav., ir 2004 m., ir 2013 m. pasirodę straipsniai buvo parašyti lietuvių, anglų, rusų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Pabrėžtina, kad per nagrinėjamą laikotarpį jokio didesnio pokyčio neįvyko: 2004 m. 60,3 proc. visų straipsnių (94 iš 156) buvo parašyti lietuviškai, 2013 m. – 62 proc. (67 iš 108). Straipsnių anglų kalba 2004 m. buvo 22,4 proc. (35 iš 156), 2013 m. – 20,4 proc. (22 iš 108). Panašūs ir kitų kalbų rodikliai (žr. 1 pav.).

Straipsniai lietuvių kalba ir 2004 m., ir 2013 m. absoliučiai dominavo pirmiausia *Problemose* (29 straipsniai iš 30 2004 m. ir 23 iš 27 2013 m.) ir *Lietuvos istorijos studijose* (12 iš 13 2004 m. ir 11 iš 12 2013 m.). Taip pat ir *Religijoje ir kultūroje* 2013 m. pasirodę 7 straipsniai visi buvo parašyti lietuviškai. Atkreiptinas dėmesys, kad kone visi autoriai (*Problemose* 2004 m. 29 iš 30, 2013 m. 23 iš 27; *Lietuvos istorijos studijose* 2004 m. visi 13, 2013 m. 11 iš 12; *Religijoje ir kultūroje* 2013 m. visi 7) buvo lietuviai.

2 pav. Humanitarinių mokslų žurnalų straipsnių santraukų kalbos

Daugiakalbiai 2004 m. pirmiausia buvo filologijos srities žurnalai *Kalbotyra* (13 straipsnių 4 straipsniai pasirodė vokiečių kalba, 4 – anglų, 3 – prancūzų ir 2 – lietuvių), *Baltistica* (iš 26 straipsnių 14 buvo parašyti lietuviškai, 8 – angliškai, 3 – vokiškai ir 1 – latviškai) ir *Literatūra* (iš 47 straipsnių 30 lietuviškų, 13 rusiškų ir 4 angliški). 2013 m. kalbų įvairovė pirmuose dviejuose žurnaluose atrodo šiek tiek sumažėjusi: *Kalbotyroje* iš 7 straipsnių 4 buvo lietuviški ir 3 vokiški, *Baltisticoje* iš 21 straipsnio 10 buvo lietuvių kalba, 9 – anglų ir 2 – latvių, o *Literatūroje* – padidėjusi: iš 23 straipsnių 11 buvo lietuvių kalba, 8 – rusų, 3 – anglų ir 1 – prancūzų. 2013 m. daugiakalbiu galima pavadinti ir Istorijos fakulteto Archeologijos katedros leidžiamą *Archeologia Lituana*: iš 11 pasirodžiusių straipsnių 6 buvo angliški, 4 – vokiški ir 1 – lietuviškas (2004 m. šiame žurnale buvo pasirodę 7 lietuviški ir 3 angliški straipsniai). Tiesa, naujausioje autoriams skirtoje šio žurnalo atmintinėje (2016 m.) jau teigiama, kad čia spausdinami „moksliniai straipsniai lietuvių arba anglų kalbomis“.

Anglų kalba 2004 m. absoliučiai vyravo tik *Acta Orientalia Vilnensia* – 15 iš 17 straipsnių. 2013 m., kuriais šis žurnalas jau nebebuvo leidžiamas, anglų kalba humanitarinių mokslų srityje buvo tik viena tarp kitų užsienio kalbų, neužimanti dominuojančios pozicijos. Tačiau bendra tendencija yra akivaizdi: lietuvių kalba, kaip gimtoji ir valstybinė, yra pagrindinė straipsnių kalba, antra pagal reikšmę greta jos anglų, iš kitų užsienio kalbų svarbi atrodo rusų ir dvi didžiosios Europos kalbos – vokiečių bei prancūzų.

Humanitarinių mokslų straipsnių santraukų kalbos

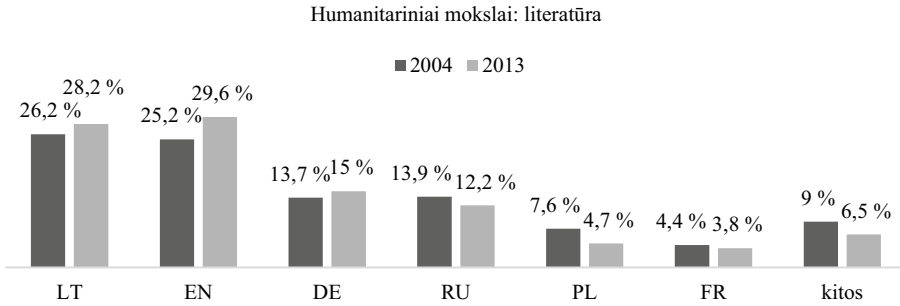
Kadangi daugumos humanitarinių mokslų straipsnių kalba yra lietuvių kalba, dauguma santraukų (75 iš 154, arba 48,7 proc. 2004 m., 69 iš 116, arba 59,5 proc. 2013 m.) yra parašytos angliškai (žr. 2 pav.).

Tarp užsienio kalbų anglų kalba yra populiariausias pasirinkimas taip pat ir tuose žurnaluose, kuriuose nurodytos ir kitos galimos kalbos, pavyzdžiui, pagal 2013 m. *Baltisticos* reikalavimus lietuviško arba latviško straipsnio santrauka gali būti „anglų, vokiečių, prancūzų ar rusų kalba“ (2004 m. atmintinėje nebuvo minima prancūzų kalba), tačiau ir 2004 m., ir 2013 m. aiškiai dominavo santraukos anglų kalba.

Jeigu straipsnis parašytas užsienio kalba, beveik visuose šios srities žurnaluose ir 2004 m., ir 2013 m. buvo eksplacitiškai reikalaujama lietuviškos santraukos (išskyrus *Acta Orientalia Vilnensia* 2004 m., kuriame apskritai nebuvo jokių reikalavimų dėl santraukos).

Humanitarinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

2004 m. ir 2013 m. humanitarinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros tyrimas rodo, kad, nepaisant kalbų įvairovės (žr. 3 pav.), dominuojančiomis galima laikyti lietuvių ir anglų kalbas, ir šios tendencijos per dešimtmetį nepasikeitė.

3 pav. Humanitarinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

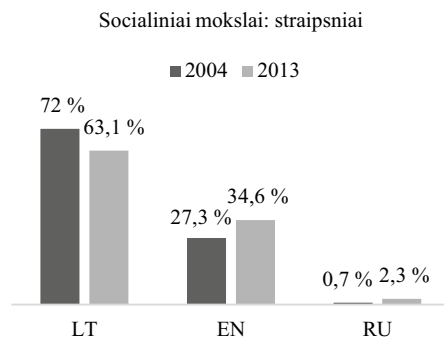
Tarp kitų kalbų visuose be išimties žurnaluose ir 2004 m., ir 2013 m. gana gausiai buvo cituojama literatūra vokiečių kalba ir rusų kalba. Veikalai prancūzų kalba taip pat yra beveik visų žurnalų straipsnių literatūros sąrašuose, išskyrus istorikų leidžiamus žurnalus. Tačiau juose svarbus vaidmuo tenka literatūrai lenkų kalba, pavyzdžiui, *Archeologia Lituana* 2004 m. ji sudarė 25 proc. visos cituotos literatūros, 2013 m. – 15,9 proc. Tarp kitų kalbų paminėtina latvių kalba, kuria parašyti moksliniai veikalai dėl žurnalo specifikos yra svarbūs *Baltistijoje* (8,2 proc. visos cituotos literatūros 2004 m., 8,5 proc. – 2013 m.).

Socialinių mokslų straipsnių kalbos

Socialinių mokslų srityje, kuriai priklauso žurnalai *Acta Paedagogica Vilnensia*, *Knygotyra*, *Informacijos mokslai*, *Lithuanian Foreign Policy Review*, *Politologija*, *Psichologija*, *Teisė*, *Sociologija*, *Mintis ir veiksmas*, *Ekonomika*, *Organizations and Markets in Emerging Economies* (leidžiamas nuo 2010 m.) bei *Transformations in Business and Economics* (pastarasis įtrauktas į SCOPUS duomenų bazę nuo 2006 m.), straipsnių kalbos iš esmės yra tik dvi: lietuvių arba anglų (žr. 4 pav.).

2013 m., palyginti su 2004 m., matyti nedidelis straipsnių lietuvių kalba mažėjimas (–8,9 proc.) ir straipsnių anglų kalba didėjimas (+7,3 proc.). Tai, ko gero, galima sieti su tuo, kad 2013 m. jau buvo leidžiamas visiškai anglakalbis *Organizations and Markets*

in Emerging Economies, bei su pasikeitusia kelių žurnalų kalbų politika, pavyzdžiui, *Ekonomikoje* 2004 m. dar buvo leidžiama teikti „viena iš pagrindinių pasaulio kalbų“ parašytus straipsnius, tačiau 2013 m. atmintinė autoriams pateikiama tik angliškai, ir, nors apie reikalavimus dėl straipsnio kalbos neužsiminama, galima suprasti, kad jų tikimasi anglų kalba. Tą patvirtina ir *Ekonomikos* straipsnių kalbų tyrimas: 2004 m. iš 53 straipsnių 41 buvo anglų ir 12 lietuvių kalba, tačiau 2013 m. visi 39 straipsniai buvo angliški. Išaugo ir autorių iš užsienio skaičius: 2004 m. jų buvo 22,6 proc., 2013 m. – jau 38,5 proc. Be *Ekonomikos*, pasikeitė ir *Informacijos mokslų* kalbų politika: 2004 m. atmintinėje abstrakčiai minimos užsienio kalbos, tačiau 2013 m. jau aiškiai reikalaujama straipsnių lietuvių arba anglų kalba. Tiesa, praktikoje straipsnių jokiomis kitomis

4 pav. Socialinių mokslų žurnalų straipsnių kalbos

užsienio kalbomis 2004 m. nebuvo: visi 5 (iš 46), kurie buvo parašyti ne lietuvių kalba, buvo angliški. Tas pats ir 2013 m.: 5 straipsniai anglų kalba ir 34 – lietuvių.

Straipsnių anglų kalba nagrinėjamu laikotarpiu padaugėjo ir *Psichologijoje*: 2004 m. visi 15 buvo parašyti lietuviškai, o 2013 m. 4 iš 13, arba 30,8 proc., buvo angliški. Tą patį galima pasakyti ir apie *Teisę*: 2013 m. atsirado 10,5 proc. straipsnių anglų kalba, nors 2004 m. visi buvo lietuviški.

Tikrai lietuvišku socialinių mokslų srityje galima laikyti *Politologiją* (ir 2004 m., ir 2013 m. visi straipsniai buvo parašyti lietuvių kalba). Tačiau reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad politikos mokslų srityje leidžiamas ir *Lithuanian Foreign Policy Review*, kuriam visi straipsniai yra anglų kalba. Lietuvių kalba dominuoja žurnaluose *Sociologija*. *Mintis ir veiksmas* (apie 80 proc. straipsnių ir 2004 m., ir 2013 m.), *Acta Paedagogica Vilnensia* (91,2 proc. 2004 m. ir 81,8 proc. 2013 m.) bei jau minėtuose *Informacijos moksluose*. Tačiau nauji šios srities žurnalai – nuo 2010 m. leidžiamas *Organizations and Markets in Emerging Economies* bei *Transformations in Business and Economics*, tokios koncepcijos, koks yra dabar, leidžiamas nuo 2002 m., straipsnių kalbų atžvilgiu yra visiškai angliški.

Socialinių mokslų straipsnių santraukų kalbos

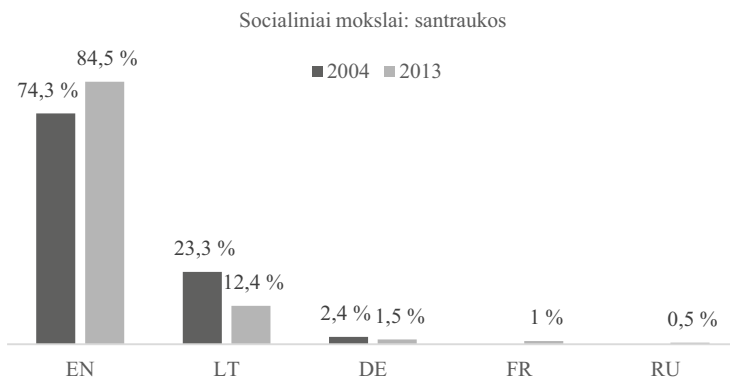
Atvirkščios tendencijos, palyginti su straipsnių kalbų pokyčiais, pastebimos kalbant apie santraukas: padaugėjus šios srities straipsnių anglų kalba, logiška, kad padaugėjo santraukų lietuvių kalba, ir atvirkščiai (žr. 5 pav.).

Įdomu tai, kad *Ekonomika*, nuo 2008 m. perėjusi prie anglų kalbos, santraukų apskritai atsisakė, jų nėra ir kituose anglakalbiuose žurnaluose – *Lithuanian Foreign Policy Review*, *Organizations and Markets in Emerging Economies* bei *Transformations in Business and Economics*. Juose tėra tik prieš straipsnius pateikiamos anotacijos straipsnio, t. y. anglų, kalba.

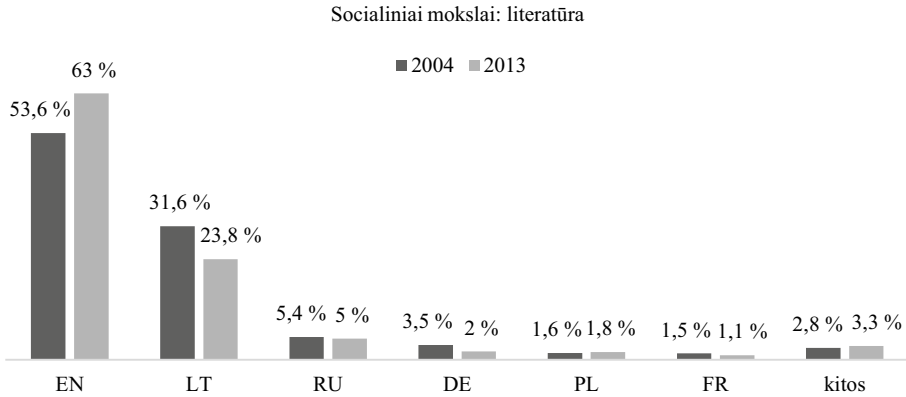
Socialinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

Socialinių mokslų srityje nagrinėjamu laikotarpiu galima pastebėti išaugusį cituojamų veikalų anglų kalba skaičių (+9,4 proc.) ir sumažėjusį veikalų lietuvių kalba skaičių (–7,8 proc.) (žr. 6 pav.).

Didžiausią pokytį galima pastebėti *Lithuanian Foreign Policy Review*: nuo 17,9 proc. anglų kalba parašytos cituojamos literatūros 2004 m. iki 74,4 proc. 2013 m. Atitinkamos literatūros lietuvių kalba sumažėjo nuo 39,3 proc.

5 pav. Socialinių mokslų žurnalų straipsnių santraukų kalbos

6 pav. Socialinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

2004 m. iki vos 6,4 proc. 2013 m. Kituose žurnaluose atitinkami skaičiai arba beveik nepasikeitė, arba pasikeitė tik šiek tiek.

Ir 2004 m., ir 2013 m. anglų kalba cituojama literatūra visiškai dominavo ekonomikos srities žurnaluose. Labiausiai įvairiakalbiai šiuo atžvilgiu ir 2004 m., ir 2013 m. buvo *Teisė* ir *Knygotyra*: juose cituojama literatūra taip pat ir vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų ir kt. kalbomis.

Fizinių ir biomedicinos mokslų straipsnių kalbos

Fizinių ir biomedicinos mokslų sričiai priklauso šie žurnalai⁴: *Geografija*, *Biologija*, *Geologija* bei tarpdisciplininiai *Nonlinear analysis modelling and control* ir *Informatica* (pastarasis įtrauktas į *Web of Science* duomenų bazę nuo 2002 m.).

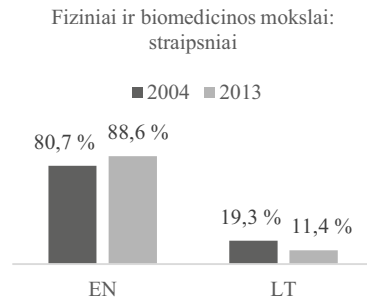
Kaip matyti iš 7 pav., straipsniai šios srities žurnaluose rašomi tik dviem kalbomis: anglų ir lietuvių.

Straipsniai lietuvių kalba ir 2004 m., ir 2013 m. buvo pasirodę tik *Geografijoje* ir *Geologijoje*; *Geologijoje* per nagrinėjamą laikotarpį jų gerokai sumažėjo – nuo 60 proc. (15

iš 25) 2004 m. iki 33,3 proc. (3 iš 9) 2013 m. *Geografijoje*, nepaisant to, kad „atrenkant straipsnius prioritetą teikiamas anglų kalba parašytiems straipsniams“, straipsniai lietuvių kalba dominavo ir 2004 m. (16 iš 17), ir 2013 m. (11 iš 14). Likę šios srities žurnalai yra visiškai anglakalbiai – *Biologijos* ir *Informatica* autoriams skirtose atmenose netgi aiškiai nustatyta, kad priimami tik šia kalba parašyti straipsniai.

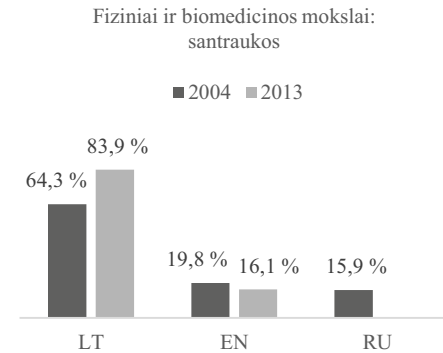
Kalbant apie visą sritį bendrai, pažymėtina, kad straipsnių anglų kalba skaičius per nagrinėjamą laikotarpį išaugo (+7,9 proc.), o lietuvių kalba atitinkamai sumažėjo (žr. 7 pav.).

Įdomu ir tai, kad visuose šios srities žurnaluose 2013 m., palyginti su 2004 m., padaugėjo autorių su užsienio mokslo įstaigų afiliacijomis, pavyzdžiui, *Biologijoje* nuo 7 proc. iki 43 proc., *Nonlinear analysis modelling and control* nuo 26 proc. iki 67 proc., *Informatica*

7 pav. Fizinių ir biomedicinos mokslų žurnalų straipsnių kalbos

⁴ Tiriamauoju laikotarpiu mokslo darbai *Biologija*, *Geografija* ir *Geologija* buvo leidžiami Lietuvos mokslo akademijos leidykloje, o jų leidėjai – LMA, VU, Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutas, Lietuvos geologijos tarnyba.

8 pav. Fizininių ir biomedicinos mokslų žurnalų straipsnių santraukų kalbos

nuo 39 proc. iki 58 proc., *Geografijoje* nuo 0 proc. iki 21 proc., *Geologijoje* nuo 4 proc. iki 11 proc. Taip pat daugumoje žurnalų padaugėjo ir bendrų straipsnių su užsienio autoriais.

Fizininių ir biomedicinos mokslų straipsnių santraukų kalbos

Kadangi dauguma šios srities žurnalų straipsnių yra anglų kalba, santraukos paprastai rašomos lietuviškai (žr. 8 pav.).

Santraukos rusų kalba 2004 m. buvo tik *Geologijoje*, nes iki 2010 m. jų buvo reikalaujama greta lietuviškos arba atitinkamai angliškos santraukos. Kituose šios srities žurnaluose, išskyrus *Nonlinear analysis modelling and control*, kuriame santraukų apskritai nėra, vyrauja santraukos lietuvių kalba.

Fizininių ir biomedicinos mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

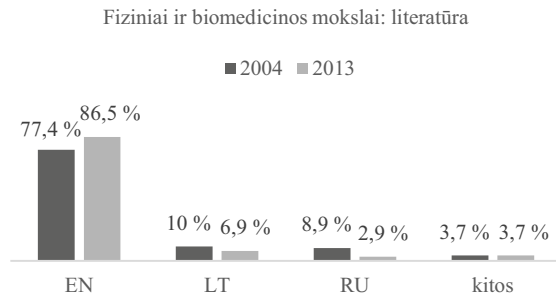
Anglų kalbos dominavimą galima konstatuoti ir kalbant apie šios srities autorių naudojamą literatūrą (žr. 9 pav.); pažymėtina, kad jos reikšmė nagrinėjamu laikotarpiu išaugo (+9,1 proc.).

Literatūra lietuvių kalba ir 2004 m., ir 2013 m. pirmiausia buvo naudojama *Geografijos* (55,6 proc. 2004 m. ir 55,5 proc. 2013 m.) bei *Geologijos* autorių (atitinkamai 20,6 proc. ir 10,3 proc.). Šiuose dviejuose žurnaluose buvo gana gausiai cituojama ir literatūros rusų kalba, tiesa, 2013 m. mažiau, palyginti su 2004 m. (pavyzdžiui, *Geografijoje* jos sumažėjo nuo 21 proc. iki 5,5 proc.). Likusiuose šios srities žurnaluose ir 2004 m., ir 2013 m. absoliučiai dominavo literatūra anglų kalba (daugiau nei 90 proc.).

Kalbų vartojimas 2004–2013 m. pagal sritis

Apibendrinant tyrimo duomenis lentelėse pagal mokslų sritis pateikiama apžvalginė informacija apie kalbų vartojimą visuose analizuoto laikotarpio straipsniuose, straipsnių santraukose ir literatūros sąrašuose (plg. Masiulionytė, Žeimantienė 2016: 82–83).

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad humanitarinių mokslų straipsniuose lietuvių kalba, kaip gimtoji ir valstybinė, yra pagrindinė

9 pav. Fizininių ir biomedicinos mokslų straipsniuose naudotos literatūros kalbos

1 lentelė. Straipsnių kalbos

Sritis	Straipsniai						
	Iš viso	LT	EN	DE	FR	RU	Kt.
Humanitariniai mokslai	100 %	60,9 %	22,6 %	7,4 %	1,2 %	6,9 %	1,0 %
Socialiniai mokslai	100 %	65,5 %	31,9 %	0,4 %	0,1 %	2,0 %	0,1 %
Fiziniai ir biomedicinos mokslai	100 %	8,5 %	91,5 %				

2 lentelė. Santraukų kalbos

Sritis	Santraukos						
	Iš viso	LT	EN	DE	FR	RU	Kt.
Humanitariniai mokslai	100 %	30,5 %	56,5 %	6,8 %	3,5 %	2,4 %	0,3 %
Socialiniai mokslai	100 %	23,5 %	73,8 %	2,3 %	0,3 %	0,1 %	
Fiziniai ir biomedicinos mokslai	100 %	77,5 %	9,7 %			12,8 %	

3 lentelė. Naudotos literatūros kalbos

Sritis	Naudota literatūra							
	Iš viso	LT	EN	DE	FR	RU	PL	Kt.
Humanitariniai mokslai	100 %	30,7 %	29,4 %	14,1 %	3,8 %	10,4 %	5,3 %	6,3 %
Socialiniai mokslai	100 %	26,7 %	60,4 %	3,0 %	0,9 %	4,8 %	2,0 %	2,2 %
Fiziniai ir biomedicinos mokslai	100 %	5,9 %	86,7 %	0,9 %	0,2 %	4,2 %	1,4 %	0,7 %

straipsnių kalba, antra pagal reikšmę greta jos yra anglų kalba. Iš kitų užsienio kalbų svarbios atrodo yra rusų bei dvi didžiosios Europos kalbos – vokiečių ir prancūzų. Socialinių mokslų srityje straipsnių kalbos iš esmės yra tik dvi: lietuvių ir anglų, pirmoji dominuoja sociologų, edukologų ir teisininkų, o antroji – ekonomistų darbuose. Fizinių ir biomedicinos mokslų srityje straipsniai rašomi taip pat tik dviem kalbomis: anglų ir lietuvių, aiškiai dominuojant anglų kalbai.

Kaip rodo 2 lentelėje pateikti duomenys, dauguma humanitarinių mokslų straipsnių santraukų yra parašytos angliškai. Socialinių mokslų srities straipsnių santraukoms autoriai daugiausia renkasi anglų kalbą, o fizinių ir biomedicinos mokslų srities – lietuvių. Reikia pažymėti, kad leidiniai, perėję prie straipsnių publikavimo anglų kalba, santraukų kita kalba apskritai atsisako ir tokiu atveju Lietuvoje leidžiamuose anglakalbiuose žurnaluose apie

straipsnį iš viso nepateikiama jokios informacijos lietuvių kalba.

Humanitarinių mokslų straipsniuose naudotos literatūros tyrimas rodo (žr. 3 lentelę), kad, nepaisant kalbų įvairovės, dominuojančiomis galima laikyti lietuvių ir anglų kalbas. Socialinių mokslų straipsniuose taip pat remiamasi literatūra įvairiomis kalbomis, tačiau į anglų kalba parašytus darbus čia nurodoma dar dažniau. Literatūros sąrašuose, pateikiamuose fizinių ir biomedicinos mokslų straipsniuose, aiškiai dominuoja anglų kalba.

Apibendrinimas ir išvados

Atliktas tyrimas parodė, kad iš 24 analizuotų mokslo žurnalų analizuotu laikotarpiu anglų kalba dominavo 9 žurnaluose ir apėmė ekonomikos, gamtos, matematikos, informatikos ir orientalistikos mokslus. 11 analizuotų žur-

nalų straipsnių daugiausia buvo spausdinami lietuvių kalba – istorijos, religijos, filosofijos, psichologijos, sociologijos, teisės, edukologijos komunikacijos ir informacijos bei geografijos mokslų publikacijose. Prie daugiakalbių žurnalų priskirtini kalbininkų ir literatų, taip pat ir archeologų darbai.

Kalbant apie kalbų vartojimo tendencijų pokyčius analizuotu laikotarpiu, pažymėtina, kad humanitarinių mokslų srityje jie nėra dideli: ir tarp straipsnių, ir tarp santraukų kalbų 2004 m. ir 2013 m. iš esmės dominavo lietuvių ir anglų kalbos, o literatūra, kuria rėmėsi straipsnių autoriai, buvo labai įvairiakalbė. Socialinių mokslų srityje pastebima šiek tiek išaugusi anglų kalbos reikšmė: 2013 m. ją parašyta ir daugiau straipsnių, ir santraukų, ir anglakalbės literatūros cituota daugiau. Tačiau antra pagal reikšmę išlieka lietuvių kalba. Fizinų ir biomedicinos mokslų srityje padaugėjo straipsnių anglų kalba ir atitinkamai santraukų lietuvių kalba, o naudojama literatūra ir 2004 m., ir 2013 m. iš principo buvo tik anglakalbė.

Nors šis tyrimas apima palyginti nedidelį laikotarpį, tačiau jis atspindi Lietuvos mokslo žurnalų, kuriuos leidžia arba leidžiant dalyvauja VU, kalbų politiką ir iliustruoja kalbų vartojimo tendencijas juose. Išsamumo dėlei ir siekiant parodyti ilgalaikius Lietuvoje vartojamų mokslo kalbų pokyčius, šį tyrimą, galbūt įtraukiant ir kitų institucijų leidžiamus mokslo žurnalus, reikėtų pakartoti, pavyzdžiui, praėjus dar vienam dešimtmečiui (2023 m.). Taip pat būtų tikslinga atlikti ir Lietuvos mokslininkų apklausą, siekiant išsiaiškinti, kokios kalbos, jų manymu, yra reikalingos atliekant jų srities mokslinius tyrimus, pristatant ir publikuojant jų rezultatus bei susipažįstant su kolegų darbais.

Literatūra

- Acta Orientalia Vilnensia*, 2004–2011, 5–12 t.
- Acta Paedagogica Vilnensia*, 2004–2013, Nr. 12–31.
- Archeologia Lituana*, 2004–2013, Nr. 5–14.
- Baltistica*, 2004–2013, 39–48 t.
- Biologija*, 2004–2013, 51–59 t.
- Bruverienė, A. 2014. *Istorijos mokslas – lietuvių mokslo kalbos aukso amžius* (interviu su VU prof. Rimvydu Petrausku) [interaktyvus], [žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.goethe.de/ins/Lt/Lt/kul/mag/20548830.html>.
- Ekonomika*, 2004–2013, 65–92 t.
- Geografija*, 2004–2013, 40–49 t.
- Geologija*, 2004–2013, Nr. 45–55.
- Informacijos mokslai*, 2004–2013, Nr. 28–66.
- Informatica*, 2004–2013, 15–24 t.
- Kalbotyra*, 2004–2013, 54–65 t.
- Knygotyra*, 2004–2013, Nr. 42–61.
- Lietuvos istorijos studijos*, 2004–2013, Nr. 13–32.
- Lietuvos istorijos studijos* [interaktyvus]. 2017 [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/lietuvos-istorijos-studijos/index>
- Lietuvos mokslo žurnalų reitingas 2016 m.* 2016. Vilnius: Lietuvos mokslo periodikos asociacija (LMPA).
- Literatūra*, 2004–2013, 46–55 t.
- Lithuanian Foreign Policy Review*, 2004–2013, Nr. 13–30.
- Masiulionytė, V.; Žeimantienė, V. 2016. Deutsch als Wissenschaftssprache in Litauen: Zur Sprachverwendung in den wissenschaftlichen Zeitschriften der Universität Vilnius im Zeitraum von 2004 bis 2013, iš E. Kontutyte, V. Žeimantienė (red.). *Sprache in der Wissenschaft. Germanistische Einblicke*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 63–85. (Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 111). <http://dx.doi.org/10.3726/978-3-653-05843-7>
- Nonlinear Analysis: Modelling and Control*, 2004–2013, 9–18 t.
- Organizations and Markets in Emerging Economies*, 2010–2013, 1–4 t.
- Politologija*, 2004–2013, 33–72 t.
- Prinz, M. 2011. Einleitung: Deutsch als Wissenschaftssprache im Ostseeraum – Geschichte und Gegenwart, iš M. Prinz, J. Korhonen (red.). *Deutsch als*

Wissenschaftssprache im Ostseeraum. Geschichte und Gegenwart. Frankfurt am Main: Peter Lang, 11–19. https://doi.org/10.1007/978-3-8274-2473-0_1

Prinz, M.; Korhonen, J. (red.). 2011. *Deutsch als Wissenschaftssprache im Ostseeraum. Geschichte und Gegenwart.* Frankfurt am Main: Peter Lang.

Problemos, 2004–2013, Nr. 66–84.

Psichologija, 2004–2013, Nr. 29–48.

Religija ir kultūra, 2005–2013, Nr. 2–12.

Schiewe, J. 1991. Wissenschaftssprachen an der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. Ergebnisse einer Umfrage von Freiburger Biologen und Germanisten. *Freiburger Universitätsblätter*, 113: 17–51.

Sociologija. Mintis ir veiksmai, 2004–2013, 12–33 t.

Stickel, G. 2005. Wissenschaftssprachen am IDS und an anderen Forschungseinrichtungen, iš

E. Neuland, K. Ehlich, W. Roggausch (red.). *Perspektiven der Germanistik in Europa. Tagungsbeiträge.* München: iudicium, 325–344.

Teisė, 2004–2013, Nr. 50–89.

Transformations in Business and Economics, 2004–2012, 3–11 t.

VU Leidybos direkcija [interaktyvus]. 2017 [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vu.lt/leidyba>

Žeimantienė, V. 2014. *Mokslo kalba: Kur baigiasi nacionalinė ir prasideda anglų kalba* [interaktyvus], [žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.goethe.de/ins/lt/lt/kul/mag/20548749.html>

LANGUAGES AND THEIR USAGE IN RESEARCH: AN EXAMINATION OF ACADEMIC JOURNALS AT VILNIUS UNIVERSITY

Virginija MASIULIONYTĖ¹, Vaiva ŽEIMANTIENĖ²

Department of German Philology, Faculty of Philology, Vilnius University, Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mails: ¹virginija.masiulionyte@ff.vu.lt; ²vaiva.zeimantiene@ff.vu.lt

This paper aims to examine the usage and role of languages in different research areas in Lithuania. To answer these questions, a case study was undertaken, investigating the academic journals published at Vilnius University in the period from 2004 to 2013. The list of periodical publications chosen for investigation consists of 24 research journals. 8 journals cover the area of humanities, 11 the area of social sciences and 5 the area of natural and formal sciences. In the course of the investigation 5664 research articles were analyzed. The specific concern was the language of the article itself, the language of its summary/abstract and languages of reference works. The analysis of the whole period data shows that the main language of the articles in the area of humanities is the national language (Lithuanian, 60.9%), followed by English (22.6%). Among the other languages, German (7.4%) and Russian (6.9%) seem to be of importance. It can be noted that there was no significant change in the language usage tendencies between 2004 and 2013. In the social sciences area, the researchers publish mainly in Lithuanian (65.5%) and English (31.9%), whereby English clearly dominates in the papers on economics. The same two languages can be found in the area of natural and formal sciences with English as by far the dominant language (91.5%). It is noteworthy that during the period considered, the number of articles in English in both of these areas – social sciences and natural and formal sciences – has slightly grown (ca. 7–8%). To summarize the findings, English is the dominant language in 9 among the investigated 24 research journals and is mainly used in papers on economics, natural sciences, mathematics, informatics and Oriental studies. Lithuanian is the first language of choice in 11 journals (papers on history, religion, philosophy, psychology, sociology, law, education studies, communication, information and geography). Multilingual are the journals covering linguistics, literature and archeology.

Keywords: language of research, language usage, national language, Lithuanian, English, academic journals.